



# Lakewood Daf Yomi

PRESENTED BY SRULY BORNSTEIN



לע״נ

ברוך דוב ז״ל בן יבלחט״א משה חיים ווידרא נ״י  
הרב שמעון דוד בן ר' יעקב יוסף איידער זצ״ל

מראה מקומות רשפי אש

לע״נ מרים שיינדל בת יבלחט״א אפרים שמעון סינאוויץ

# בשלושה פרקים פרק רביעי תענית

## לא.

עין משפט  
נר מצוה

מב א מ"י פ"ג מהל' נדרות הל' א:

תורה אור השלם

א) ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קרינו לו וישעונו זה יי קרינו לו ויגידה וישקחה בישועתו: וישעה לה: ב)

רבינו חננאל

טובים לישראל כט"ו באב וכו' כ"ב בשלמא ויהי' משום שהוה יום שנתנו לחיות האחרונות לפי שכשחשב מו' בסיון שעלה משה לקבל לחיות הראשונות מ' יום עד י"ז בתמוז ט"ו שגא' ואתפלל לפני ה' וגו' עד כ"ט באב ומו' א"ל הקב"ה למשה עלה אלי ההרה: ועלה ביום ל' של אב (עשה ג) [נמר מ'] יום ירדו בלחות האחרונות והוא ירחיק לפיכך ראוי להיות יו"ט. אלא ש"י באב מפני מה הוא יו"ט ואמר' יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. ודרוש זה הדרב שכתוב בענין ולא חטוב נחלה מטטה למטה אחר לא יאה נהג אלא באותו דוד שנכנסו לארץ ולהם נחלקה הארץ בלבד. ור' יוחנן אמר שהותרו שבט בנימין לדרוש איש ממנו לא יתן בתו לכימין ממנו ולא מכינוי רב נחמן אמר יום שכלו בו מתי ומצונו בפרוש כירושלמי ר' אבון אמר שבטל בו החפירה דא"ר לוי בכל ערב ט' באב היה משה ורבינו מוציא כרוז במחנה ישראל צאו לחפור היו יוצאין (עצמן) וחופרין קברות וכל אחד ישן בקברו. ובשחר מי שנמצא חי חזר למחנה והמתים נשארו בקבריהן ומצאין

**תיקנו** ביבנה הטוב והמטיב. פירוש צנרת המזון ומש"ה תקנו יוחר על היין הטוב והמטיב טפי מנשאר דברים לפי שהיו [כמון] גדר נכרס ולא נקרסו: י"ם תבר מגז' פירוש שמועין מלכרות עזים למערכה פירוש משום שחלש כחה של חמה ומגדלן המולעים צלילות ועזים ממולעים פסולים למערכה כדלמך [נמדות] (פ"ג מ"ה) שהכניס צעלי מומין הס מנקרים העזים ומסירין העזים ממולעים שפסולות למערכה:

### דלא מוסיף יאסף. פי' אומר שאינו מוסיף מן הלילות על

הימים יאסף: **מאי** יאסף תקבריה אימיה. תימה ולי היה מסופק מאי יאסף אלא נראה לומר ללא מוסיף יסף<sup>ט</sup> (ב) ומיהא קצעי גמרא מאי יסף אכל לעולם הוה ידע דיאסף הוא לשון מיתה דכתיב (בראשית מט) ויגוע ויאסף אל עמו: **כל** אחד ואחד מראה הקדוש ברוך הוא צלצנעו שנאמר הנה אלהינו זה קוינו לו וגו' נגילה ונשמחה בישועתו:

הדרן עלך בשלושה פרקים  
וסליקא לה מסבת תענית

מבילה: אמר רבי אעזר אפילו מקופלין ומונחין בקופסא: בנות ישראל ויצאות וחולות בכרמים: תנא **מי שאין לו אשה נפנה לשם**: מיוחסות שבהן **היו אומרות בחור** וכו': תנו רבנן יפיוות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם **ליופי** שאין האשה אלא ליופי מיוחסות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם למשפחה לפי שאין האשה אלא לבנים מכווערות שבהם מה היו אומרות קחו מקחכם לשום שמים ובלבד שתעטרונו בהובים אמר עולא ביראה אמר רבי אעזר עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים והוא יושב בנייהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמ' וואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו וישעונו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

### הדרן עלך בשלושה פרקים וסליקא לה מסבת תענית

מראה באצבעו. ואומר זה ה' קוינו לו וישעונו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

לאוזה שירצה יעלו. השען אלה רשע היה דכתיב (מלכים ב י) ויעש הרע צעני ה' רק לא כמלכי ישראל והיינו דקאמר רק שצטל את הפרוסדלות והרוגי ביתר. צפרק הניקין (גיטין שכן למין ומאוחו הזמן אין כח צמחה לייצגן ומיישגן מפני המולעת לפי שען שיש צו מולעת פסול למערכה כדלמרינן (מדות פ"ג מ"ה): יום תבר מגז'. שצירח הגרון שפסק החוטב מלחטוב עזים: מכאן ואילך. מתמשה עשר צאצ ואלך דמוסיף ללות על הימים לעסוק צמורה יוסף<sup>י</sup> חיים על חיו: דלא יוסף. לעסוק צמורה צלילות: תקבריה אימיה. כלומר ימות צלא עמו: בת מו'ף. אף על פי שהיה לה שאלת מצת כהן גדול כו' שלא לייש את השאלת מתוך שאין לה: מנת בהן גדו'. שהוא קרוז וסמוך למלכות: כהן. כהן חטוב ממונה חמת כהן גדול להיות תחמו ציום הכפורים אס יארע פסול צכסן גדול ציום הכפורים ישמש זה הסגן תחמו: מושח מלחמה. הוא הכהן המכריז צמלחמה מי האיש הירא ורך הלצב' וגו' (דברים ט): אפילו מקופלין ומונחין בקופסא: אשקוריין: צריכין מבייה. כולן שלא לייש את שצריכה טעילה: שאין אשה אלא לבנים. אס צניך יהיו מיוחסין הכל קופלין עליהם צין זכרים צין נקבות: על מנת שתעטרונו בהובים. שאתרי הנישואין תמנו לנו חכשטיין ומילחא צעלמא הוא דלמרי כלומר וצלבד שמתנו לנו מלנשים נאים: מחול. קצבי לשון מחול הכרס (נלאים פ"ד מ"ה):

לאוזה שירצו יעלו<sup>ב</sup> רב מתנה אמר יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה ואמר רב מתנה א אותו יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה א תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו יום שפסקו מלכרות עזים למערכה (תנאי<sup>ב</sup>) רבי אעזר הגדול אמר מחמשה עשר באב ואילך תשש כחה של חמה ולא היו כורתין עזים למערכה לפי שאינן יבשין אמר רב מנשיא וקרו ליה יום תבר מגז' מכאן ואילך דמוסיף יוסף ודלא מוסיף (יאסף<sup>ב</sup>) (תני רב יוסף<sup>ב</sup>) מאי יאסף אמר רב יוסף תקבריה אימיה: שבהן בנות ירושלים כו': ת"ר בת מלך שואלת מבת כהן גדול בת כהן גדול מבת סגן **ובת סגן מבת מושח מלחמה** ובת מושח מלחמה מבת כהן הדרום וכל ישראל שואלין זה מזה כדי שלא יתביישו את מי שאין לו: כל הכלים טעונין

מבילה: אמר רבי אעזר אפילו מקופלין ומונחין בקופסא: בנות ישראל ויצאות וחולות בכרמים: תנא **מי שאין לו אשה נפנה לשם**: מיוחסות שבהן **היו אומרות בחור** וכו': תנו רבנן יפיוות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם **ליופי** שאין האשה אלא ליופי מיוחסות שבהן מה היו אומרות תנו עיניכם למשפחה לפי שאין האשה אלא לבנים מכווערות שבהם מה היו אומרות קחו מקחכם לשום שמים ובלבד שתעטרונו בהובים אמר עולא ביראה אמר רבי אעזר עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות מחול לצדיקים והוא יושב בנייהם בגן עדן וכל אחד ואחד מראה באצבעו שנאמ' וואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו וישעונו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

### הדרן עלך בשלושה פרקים וסליקא לה מסבת תענית

מראה באצבעו. ואומר זה ה' קוינו לו וישעונו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

לאוזה שירצה יעלו. השען אלה רשע היה דכתיב (מלכים ב י) ויעש הרע צעני ה' רק לא כמלכי ישראל והיינו דקאמר רק שצטל את הפרוסדלות והרוגי ביתר. צפרק הניקין (גיטין שכן למין ומאוחו הזמן אין כח צמחה לייצגן ומיישגן מפני המולעת לפי שען שיש צו מולעת פסול למערכה כדלמרינן (מדות פ"ג מ"ה): יום תבר מגז'. שצירח הגרון שפסק החוטב מלחטוב עזים: מכאן ואילך. מתמשה עשר צאצ ואלך דמוסיף ללות על הימים לעסוק צמורה יוסף<sup>י</sup> חיים על חיו: דלא יוסף. לעסוק צמורה צלילות: תקבריה אימיה. כלומר ימות צלא עמו: בת מו'ף. אף על פי שהיה לה שאלת מצת כהן גדול כו' שלא לייש את השאלת מתוך שאין לה: מנת בהן גדו'. שהוא קרוז וסמוך למלכות: כהן. כהן חטוב ממונה חמת כהן גדול להיות תחמו ציום הכפורים אס יארע פסול צכסן גדול ציום הכפורים ישמש זה הסגן תחמו: מושח מלחמה. הוא הכהן המכריז צמלחמה מי האיש הירא ורך הלצב' וגו' (דברים ט): אפילו מקופלין ומונחין בקופסא: אשקוריין: צריכין מבייה. כולן שלא לייש את שצריכה טעילה: שאין אשה אלא לבנים. אס צניך יהיו מיוחסין הכל קופלין עליהם צין זכרים צין נקבות: על מנת שתעטרונו בהובים. שאתרי הנישואין תמנו לנו חכשטיין ומילחא צעלמא הוא דלמרי כלומר וצלבד שמתנו לנו מלנשים נאים: מחול. קצבי לשון מחול הכרס (נלאים פ"ד מ"ה):

הנהרות הב"ח

(ב) תופי ד"ה מאי כו' ללא מוסיף יסף ומתו' הכי קצעי גמרא מאי:

רבינו גרשום

תשש כחה של חמה. ואינה מייבשת העצים. יום תבר מגז' כלומר מיכן ואילך אין צריכין המגל לכרות עזים: ודלא מוסיף מלילות על הימים לעסוק צמורה [יסין] לפי שכבר גדולין הלילות: אפי' מקופלין חיישינן (שמה) [שמן] ישה עליהן נדה. לעשות מחול להצדיקים שהצדיקים עושין מחול הקב"ה יושב באמצע ובמאין זה לוח ואומרים הנה אלהינו זה קוינו לו וישעונו זה ה' קוינו לו נגילה ונשמחה בישועתו:

הדרן עלך בשלושה פרקים וכולה מסבתא ופקיהון ארבעה וסימניהון הוברת סדר תעניות שלשה:

ליקוני רש"י

הרוגי ביתר. נמס' גיטין (דף טו). ואמר רב מתנה כו'. ולכן שמו שזכו לקטרה ושלא הסריחו. ברבת הטוב והמטיב. שצנרת המזון נאוחו היום דמן המורה אינה אלא שלש ראשונות דנפקא לן מהאי קרל וצנרת את ה' אלהין על הארץ וגו' [ושבטים ב"ב קכא]. יום שפסקו מלכרות עזים למערכה. מניסן ועד ט"ו באב. היו כורמים עזים לנורח המערכה לכל השנה מפנין ואילך תשש כח החמה ויש עזים מלחמה ומעלין עשן וגם יגדל מולעת ודלמרינן נמדרש איכה רבי יעקב צר אלא נשס רבי יוסף אמר שז כלל זמן קצילה למנחם שכל עין שנמלא צו מולעת פסול למנחם וכל עין שהיא נקצן אינו עושה מלחמה ואוחו יום שפסקו היו שמתים לפי שצמחו יום היו משלימין מאוה גדולה כחלה. יום תבר מגז'. שצנרת הקדומות שאין נורח ועד כהן למנוע עזים. מבאן ואילך הדוביף. מן הלילה על היום לשנות יוסף ימים דכתיב כי הוא חייך (דברים ג) וכמי (משלי ג) כי אורח ימים ושנות חיים [שלוס] יוספו לך שמתוך שחללות מלחרינן הימים מתקלרין צריך לעסוק צלילות וגם צלילות ודלא מוסיף יסף. מאי [יסין] תני רב יוסף תקבריה אימיה. שיומם מתי ימינו כמו (אסמט) וכו' ומניסן לא יסף מנחם לשון כליה ולא גרסי' יאסף דל"כ מאי קצעי מלחמה הא מילחא דפשיטא הוא דיאסף לשון מיתה דכתיב (נמדרש כ) יאסף אהרן אל עמו [ושבטים ב"ב שפ]. מושח מלחמה. כהן שנמנר לכן [והיה מ"ב]. ואמר. עמו ציום ההוא הנה וגו'. קוינו לו וישעונו. היינו מתקיים לו שישעונו ממהה צמחה עמנו למן [ישעיה כה. ט].

שעשו כעין חוסה סביב העיר ד' שנים ועמדו המתים על הארץ עד מ"ו באב: [ז] ברש"י שבע"ט נוסף הקב"ה: [ח] נראה שצ"ל המכריז במלחמה א"ל ירך לבבכם וגו', ע"י פרשי' בתורה ובכמתו אי ע"א ובסטיה מג ע"א] (גליקון) ועיין רש"י (ואילו צ"ל המכריז במלחמה עד מי האיש וכו', ע"י ש"ש בסוטה, באר"י): [ט] ניכר כאן חסרון ונראה שהלשון ע"פ ברייתא דסדר עולם עלה שניה ב"ח בתמוז ובקש רחמים על ישראל שנאמר:

עצמן בכל שנה חסרים ט"ו אף ופרוטרוט בשנת ל"ח שנה עשר כמנהג כל השנים עמדו כולן לא מת אחד מהן. אמרו טעניו בחשבון אינו היום ט' באב וכן אמרו ב"א ב"ב ובי"ג ובי"ד כיון שהגיע ט"ו באב וראו הלכה מלאה אמרו ודאי בטל הקב"ה אותה גזרה לפיכך עשאוהו יו"ט. רב מתנה אמר יום שנתנו הרוגי ביתר לקבורה בו ביום תקנו הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שנתנו לקבורה. יום שפוסקין בו לכרות עזים למערכה דכתיב ר"א הגדול אמר מט"ו באב תשש כחה של חמה ולא היו כורתים עזים למערכה מפני שאין יבשים וכו'ן שאין יבשים מתליעין וקרו ליה יום תבר מגז'. כלומר מעתה אין אנו צריכין מגל לחתוך בו עזים. [מכאן ואילך] פי' מט"ו באב מי שמוסיף מן הלילה ליום כלומר עומר בלילה ושנה שכבר האריך הלילה. ומי שלא יוסף תקבריה אימיה שאינו מן החכמים שמתנדוין שינה מציניהם בעולם הזה והיים לעוה"ב: הדרן עלך בשלושה פרקים



# עבודה. הלכות כלי המקדש פ"ד

עם ומ"מ למדו רבינו ממ"ש בסקנך ליתא צירושלמי דסקלים ומשמע תמס שהתקול  
מעולה מהמזכר: ומ"ש נמצאו הכהנים תמיד שמנה מעלות וזו למעלה מזו. נ"ל שכתב  
תמיד לומר לדומן ליתא שמן המשחה היו המזבחה בנגדים במקום כהן משוח: ואיבא  
למירך דרפי מוח' מעלות מנה באן וי"ל דעובר מחמת מום ומחמת קרי לא הו' בכלל  
המניין דהא לא הו' תמיד וקשה דלכתי הו' מעלות  
הו'. וי"ל דכהן הדיוט לא הו' בכלל המניין שהו'  
הלך התמון שבוין ולא יקרא בשם מעלה. ועי"ל  
דמשוח מלחמה אינו מכלל הח' מעלות מפני שאין  
המלחמה ענין לעבודה בבהמ"ק:

**ב כשימות המלך או כהן** וכו'. וכו'. וכו'.  
פרשה שופטים הוא וכוני שאם  
מת בנו עומד תחתיו מניין לכל פרנסי ישראל  
שניהם עומדים תחתיהם מ"ל בקרב ישראל מה  
שהו' בקרב ישראל בנו עומד תחתיו וימ"כ תמיד  
ובנים לא היו להם הא' הם היו להם בנים הם  
היו קודמים לע"פ שלה היו שקולים כאלעזר  
ואיתמר: ומ"ש והוא שיהיה מלא מוקומו  
בחכמה או ביראה אע"פ שאינו כמותו  
בחכמה. בס"פ הנושא (כתובות דף ק"ג): ומתא  
בת"כ לכהן תחת אביו מלמד שהן קודם לכל  
אדם יכול לע"פ שאינו מלא מוקומו מ"ל ואשר  
ימלא את ידו בזמן שמלא מוקומו של אביו הוא  
קודם לכל אדם ואם לאו יבא אחר וישמש תחתיו:

**בא משוח** מלחמה אין בנו מתמנה תחתיו  
לעולם וכו'. בס"פ דא"ר (דף  
ע"ב): יכול יהא בנו של משוח מלחמה משמש  
תחתיו כדרך שבנו של כ"ג משמש תחתיו תלמוד  
לומר שבעת ימים יבשם הכהן תחתיו מבניו אשר  
יבא אל אהל מועד מי שראוי לכהן אהל מועד:  
ומ"ש וכשכהן משוח מלחמה משמש במקדש  
וכו'. ע"כ תחת רב דימי אמר נגדים ש"כ משמש  
בהם משוח מלחמה משמש בהם ואיתמנה עליה  
מדמינא דברים שבין כ"ג לכהן הדיוט פר כהן  
משוח וכו' ומשמע בת' כלים וכו' וכו' אין נהוגות  
במשוח מלחמה ואע"פ דשני שניוא לחיקא הוא  
וזמר הכי אמרינן דאמוראי לא ס"ל להא דרב דימי  
ואסיקנא כי תחת רבין אמר לאו משמש כהן איתמר  
אלא נשאל בהן איתמר ואע"פ דתניא תמס משוח  
מלחמה אינו משמש לא בלכרעה כהן הדיוט ולא  
בת' ככהן גדול וקאמר עלה אביו אלא זו משוח  
ליה אלא ככהן גדול משוח אינה ככהן הדיוט משוח  
מעלין בקדש ולא מורידין היינו אליבא דרב דימי  
דקצר דרשו לשמש בשמנה כלים אי משמש  
בלכרעה הו' הורדה אבל לדין דקניא לן דאינו  
ראוי לשמש בת' ליכא הורדה ובסוף הוריות מייש  
הא דלכרעה שבין כהן גדול לכהן הדיוט פר כהן  
משוח וכו' ולא מיימי אינן כרייתא דמשוח מלחמה  
אינו משמש לא בלכרעה ככהן הדיוט:

**מעלין** משררה לשררה וכו'. בתמה דוכמי  
למרינן מעלין בקדש ולא מורידין מהם  
במשנה פרק שמי הלחם (דף ט"ט):  
ומ"ש

**ב כשימות המלך או כהן** וכו'. וכו'. וכו'.  
פרשה שופטים הוא וכוני שאם  
מת בנו עומד תחתיו מניין לכל פרנסי ישראל  
שניהם עומדים תחתיהם מ"ל בקרב ישראל מה  
שהו' בקרב ישראל בנו עומד תחתיו וימ"כ תמיד  
ובנים לא היו להם הא' הם היו להם בנים הם  
היו קודמים לע"פ שלה היו שקולים כאלעזר  
ואיתמר: ומ"ש והוא שיהיה מלא מוקומו  
בחכמה או ביראה אע"פ שאינו כמותו  
בחכמה. בס"פ הנושא (כתובות דף ק"ג): ומתא  
בת"כ לכהן תחת אביו מלמד שהן קודם לכל  
אדם יכול לע"פ שאינו מלא מוקומו מ"ל ואשר  
ימלא את ידו בזמן שמלא מוקומו של אביו הוא  
קודם לכל אדם ואם לאו יבא אחר וישמש תחתיו:

**בא משוח** מלחמה אין בנו מתמנה תחתיו  
לעולם וכו'. בס"פ דא"ר (דף  
ע"ב): יכול יהא בנו של משוח מלחמה משמש  
תחתיו כדרך שבנו של כ"ג משמש תחתיו תלמוד  
לומר שבעת ימים יבשם הכהן תחתיו מבניו אשר  
יבא אל אהל מועד מי שראוי לכהן אהל מועד:  
ומ"ש וכשכהן משוח מלחמה משמש במקדש  
וכו'. ע"כ תחת רב דימי אמר נגדים ש"כ משמש  
בהם משוח מלחמה משמש בהם ואיתמנה עליה  
מדמינא דברים שבין כ"ג לכהן הדיוט פר כהן  
משוח וכו' ומשמע בת' כלים וכו' וכו' אין נהוגות  
במשוח מלחמה ואע"פ דשני שניוא לחיקא הוא  
וזמר הכי אמרינן דאמוראי לא ס"ל להא דרב דימי  
ואסיקנא כי תחת רבין אמר לאו משמש כהן איתמר  
אלא נשאל בהן איתמר ואע"פ דתניא תמס משוח  
מלחמה אינו משמש לא בלכרעה כהן הדיוט ולא  
בת' ככהן גדול וקאמר עלה אביו אלא זו משוח  
ליה אלא ככהן גדול משוח אינה ככהן הדיוט משוח  
מעלין בקדש ולא מורידין היינו אליבא דרב דימי  
דקצר דרשו לשמש בשמנה כלים אי משמש  
בלכרעה הו' הורדה אבל לדין דקניא לן דאינו  
ראוי לשמש בת' ליכא הורדה ובסוף הוריות מייש  
הא דלכרעה שבין כהן גדול לכהן הדיוט פר כהן  
משוח וכו' ולא מיימי אינן כרייתא דמשוח מלחמה  
אינו משמש לא בלכרעה ככהן הדיוט:

**מעלין** משררה לשררה וכו'. בתמה דוכמי  
למרינן מעלין בקדש ולא מורידין מהם  
במשנה פרק שמי הלחם (דף ט"ט):  
ומ"ש

**ב כשימות המלך או כהן** וכו'. וכו'. וכו'.  
פרשה שופטים הוא וכוני שאם  
מת בנו עומד תחתיו מניין לכל פרנסי ישראל  
שניהם עומדים תחתיהם מ"ל בקרב ישראל מה  
שהו' בקרב ישראל בנו עומד תחתיו וימ"כ תמיד  
ובנים לא היו להם הא' הם היו להם בנים הם  
היו קודמים לע"פ שלה היו שקולים כאלעזר  
ואיתמר: ומ"ש והוא שיהיה מלא מוקומו  
בחכמה או ביראה אע"פ שאינו כמותו  
בחכמה. בס"פ הנושא (כתובות דף ק"ג): ומתא  
בת"כ לכהן תחת אביו מלמד שהן קודם לכל  
אדם יכול לע"פ שאינו מלא מוקומו מ"ל ואשר  
ימלא את ידו בזמן שמלא מוקומו של אביו הוא  
קודם לכל אדם ואם לאו יבא אחר וישמש תחתיו:

**בא משוח** מלחמה אין בנו מתמנה תחתיו  
לעולם וכו'. בס"פ דא"ר (דף  
ע"ב): יכול יהא בנו של משוח מלחמה משמש  
תחתיו כדרך שבנו של כ"ג משמש תחתיו תלמוד  
לומר שבעת ימים יבשם הכהן תחתיו מבניו אשר  
יבא אל אהל מועד מי שראוי לכהן אהל מועד:  
ומ"ש וכשכהן משוח מלחמה משמש במקדש  
וכו'. ע"כ תחת רב דימי אמר נגדים ש"כ משמש  
בהם משוח מלחמה משמש בהם ואיתמנה עליה  
מדמינא דברים שבין כ"ג לכהן הדיוט פר כהן  
משוח וכו' ומשמע בת' כלים וכו' וכו' אין נהוגות  
במשוח מלחמה ואע"פ דשני שניוא לחיקא הוא  
וזמר הכי אמרינן דאמוראי לא ס"ל להא דרב דימי  
ואסיקנא כי תחת רבין אמר לאו משמש כהן איתמר  
אלא נשאל בהן איתמר ואע"פ דתניא תמס משוח  
מלחמה אינו משמש לא בלכרעה כהן הדיוט ולא  
בת' ככהן גדול וקאמר עלה אביו אלא זו משוח  
ליה אלא ככהן גדול משוח אינה ככהן הדיוט משוח  
מעלין בקדש ולא מורידין היינו אליבא דרב דימי  
דקצר דרשו לשמש בשמנה כלים אי משמש  
בלכרעה הו' הורדה אבל לדין דקניא לן דאינו  
ראוי לשמש בת' ליכא הורדה ובסוף הוריות מייש  
הא דלכרעה שבין כהן גדול לכהן הדיוט פר כהן  
משוח וכו' ולא מיימי אינן כרייתא דמשוח מלחמה  
אינו משמש לא בלכרעה ככהן הדיוט:

**מעלין** משררה לשררה וכו'. בתמה דוכמי  
למרינן מעלין בקדש ולא מורידין מהם  
במשנה פרק שמי הלחם (דף ט"ט):  
ומ"ש

**ב כשימות המלך או כהן** וכו'. וכו'. וכו'.  
פרשה שופטים הוא וכוני שאם  
מת בנו עומד תחתיו מניין לכל פרנסי ישראל  
שניהם עומדים תחתיהם מ"ל בקרב ישראל מה  
שהו' בקרב ישראל בנו עומד תחתיו וימ"כ תמיד  
ובנים לא היו להם הא' הם היו להם בנים הם  
היו קודמים לע"פ שלה היו שקולים כאלעזר  
ואיתמר: ומ"ש והוא שיהיה מלא מוקומו  
בחכמה או ביראה אע"פ שאינו כמותו  
בחכמה. בס"פ הנושא (כתובות דף ק"ג): ומתא  
בת"כ לכהן תחת אביו מלמד שהן קודם לכל  
אדם יכול לע"פ שאינו מלא מוקומו מ"ל ואשר  
ימלא את ידו בזמן שמלא מוקומו של אביו הוא  
קודם לכל אדם ואם לאו יבא אחר וישמש תחתיו:

**בא משוח** מלחמה אין בנו מתמנה תחתיו  
לעולם וכו'. בס"פ דא"ר (דף  
ע"ב): יכול יהא בנו של משוח מלחמה משמש  
תחתיו כדרך שבנו של כ"ג משמש תחתיו תלמוד  
לומר שבעת ימים יבשם הכהן תחתיו מבניו אשר  
יבא אל אהל מועד מי שראוי לכהן אהל מועד:  
ומ"ש וכשכהן משוח מלחמה משמש במקדש  
וכו'. ע"כ תחת רב דימי אמר נגדים ש"כ משמש  
בהם משוח מלחמה משמש בהם ואיתמנה עליה  
מדמינא דברים שבין כ"ג לכהן הדיוט פר כהן  
משוח וכו' ומשמע בת' כלים וכו' וכו' אין נהוגות  
במשוח מלחמה ואע"פ דשני שניוא לחיקא הוא  
וזמר הכי אמרינן דאמוראי לא ס"ל להא דרב דימי  
ואסיקנא כי תחת רבין אמר לאו משמש כהן איתמר  
אלא נשאל בהן איתמר ואע"פ דתניא תמס משוח  
מלחמה אינו משמש לא בלכרעה כהן הדיוט ולא  
בת' ככהן גדול וקאמר עלה אביו אלא זו משוח  
ליה אלא ככהן גדול משוח אינה ככהן הדיוט משוח  
מעלין בקדש ולא מורידין היינו אליבא דרב דימי  
דקצר דרשו לשמש בשמנה כלים אי משמש  
בלכרעה הו' הורדה אבל לדין דקניא לן דאינו  
ראוי לשמש בת' ליכא הורדה ובסוף הוריות מייש  
הא דלכרעה שבין כהן גדול לכהן הדיוט פר כהן  
משוח וכו' ולא מיימי אינן כרייתא דמשוח מלחמה  
אינו משמש לא בלכרעה ככהן הדיוט:

**מעלין** משררה לשררה וכו'. בתמה דוכמי  
למרינן מעלין בקדש ולא מורידין מהם  
במשנה פרק שמי הלחם (דף ט"ט):  
ומ"ש

**ב כשימות המלך או כהן** וכו'. וכו'. וכו'.  
פרשה שופטים הוא וכוני שאם  
מת בנו עומד תחתיו מניין לכל פרנסי ישראל  
שניהם עומדים תחתיהם מ"ל בקרב ישראל מה  
שהו' בקרב ישראל בנו עומד תחתיו וימ"כ תמיד  
ובנים לא היו להם הא' הם היו להם בנים הם  
היו קודמים לע"פ שלה היו שקולים כאלעזר  
ואיתמר: ומ"ש והוא שיהיה מלא מוקומו  
בחכמה או ביראה אע"פ שאינו כמותו  
בחכמה. בס"פ הנושא (כתובות דף ק"ג): ומתא  
בת"כ לכהן תחת אביו מלמד שהן קודם לכל  
אדם יכול לע"פ שאינו מלא מוקומו מ"ל ואשר  
ימלא את ידו בזמן שמלא מוקומו של אביו הוא  
קודם לכל אדם ואם לאו יבא אחר וישמש תחתיו:

**בא משוח** מלחמה אין בנו מתמנה תחתיו  
לעולם וכו'. בס"פ דא"ר (דף  
ע"ב): יכול יהא בנו של משוח מלחמה משמש  
תחתיו כדרך שבנו של כ"ג משמש תחתיו תלמוד  
לומר שבעת ימים יבשם הכהן תחתיו מבניו אשר  
יבא אל אהל מועד מי שראוי לכהן אהל מועד:  
ומ"ש וכשכהן משוח מלחמה משמש במקדש  
וכו'. ע"כ תחת רב דימי אמר נגדים ש"כ משמש  
בהם משוח מלחמה משמש בהם ואיתמנה עליה  
מדמינא דברים שבין כ"ג לכהן הדיוט פר כהן  
משוח וכו' ומשמע בת' כלים וכו' וכו' אין נהוגות  
במשוח מלחמה ואע"פ דשני שניוא לחיקא הוא  
וזמר הכי אמרינן דאמוראי לא ס"ל להא דרב דימי  
ואסיקנא כי תחת רבין אמר לאו משמש כהן איתמר  
אלא נשאל בהן איתמר ואע"פ דתניא תמס משוח  
מלחמה אינו משמש לא בלכרעה כהן הדיוט ולא  
בת' ככהן גדול וקאמר עלה אביו אלא זו משוח  
ליה אלא ככהן גדול משוח אינה ככהן הדיוט משוח  
מעלין בקדש ולא מורידין היינו אליבא דרב דימי  
דקצר דרשו לשמש בשמנה כלים אי משמש  
בלכרעה הו' הורדה אבל לדין דקניא לן דאינו  
ראוי לשמש בת' ליכא הורדה ובסוף הוריות מייש  
הא דלכרעה שבין כהן גדול לכהן הדיוט פר כהן  
משוח וכו' ולא מיימי אינן כרייתא דמשוח מלחמה  
אינו משמש לא בלכרעה ככהן הדיוט:

**מעלין** משררה לשררה וכו'. בתמה דוכמי  
למרינן מעלין בקדש ולא מורידין מהם  
במשנה פרק שמי הלחם (דף ט"ט):  
ומ"ש

**ב כשימות המלך או כהן** וכו'. וכו'. וכו'.  
פרשה שופטים הוא וכוני שאם  
מת בנו עומד תחתיו מניין לכל פרנסי ישראל  
שניהם עומדים תחתיהם מ"ל בקרב ישראל מה  
שהו' בקרב ישראל בנו עומד תחתיו וימ"כ תמיד  
ובנים לא היו להם הא' הם היו להם בנים הם  
היו קודמים לע"פ שלה היו שקולים כאלעזר  
ואיתמר: ומ"ש והוא שיהיה מלא מוקומו  
בחכמה או ביראה אע"פ שאינו כמותו  
בחכמה. בס"פ הנושא (כתובות דף ק"ג): ומתא  
בת"כ לכהן תחת אביו מלמד שהן קודם לכל  
אדם יכול לע"פ שאינו מלא מוקומו מ"ל ואשר  
ימלא את ידו בזמן שמלא מוקומו של אביו הוא  
קודם לכל אדם ואם לאו יבא אחר וישמש תחתיו:

**בא משוח** מלחמה אין בנו מתמנה תחתיו  
לעולם וכו'. בס"פ דא"ר (דף  
ע"ב): יכול יהא בנו של משוח מלחמה משמש  
תחתיו כדרך שבנו של כ"ג משמש תחתיו תלמוד  
לומר שבעת ימים יבשם הכהן תחתיו מבניו אשר  
יבא אל אהל מועד מי שראוי לכהן אהל מועד:  
ומ"ש וכשכהן משוח מלחמה משמש במקדש  
וכו'. ע"כ תחת רב דימי אמר נגדים ש"כ משמש  
בהם משוח מלחמה משמש בהם ואיתמנה עליה  
מדמינא דברים שבין כ"ג לכהן הדיוט פר כהן  
משוח וכו' ומשמע בת' כלים וכו' וכו' אין נהוגות  
במשוח מלחמה ואע"פ דשני שניוא לחיקא הוא  
וזמר הכי אמרינן דאמוראי לא ס"ל להא דרב דימי  
ואסיקנא כי תחת רבין אמר לאו משמש כהן איתמר  
אלא נשאל בהן איתמר ואע"פ דתניא תמס משוח  
מלחמה אינו משמש לא בלכרעה כהן הדיוט ולא  
בת' ככהן גדול וקאמר עלה אביו אלא זו משוח  
ליה אלא ככהן גדול משוח אינה ככהן הדיוט משוח  
מעלין בקדש ולא מורידין היינו אליבא דרב דימי  
דקצר דרשו לשמש בשמנה כלים אי משמש  
בלכרעה הו' הורדה אבל לדין דקניא לן דאינו  
ראוי לשמש בת' ליכא הורדה ובסוף הוריות מייש  
הא דלכרעה שבין כהן גדול לכהן הדיוט פר כהן  
משוח וכו' ולא מיימי אינן כרייתא דמשוח מלחמה  
אינו משמש לא בלכרעה ככהן הדיוט:

**יג כיצד** מרבין אותו בבגדים לובש שמונה בגדים ופושטין וכו' וכשם שרבו בגדים  
שבעה כך משיחה בשמן שבעה יום אחר יום. פ"ק דיומא (דף ה'). מניח  
וכפר הכהן אשר ימשח אותו ואשר ימלא את ידו לכהן תחת אביו מה מ"ל לפי שנאמר שבעת  
ימים יבשם הכהן תחתיו מבניו אין לי אלא נתרבה שבעה ונמשח יום אחד ונמשח יום  
א' נתרבה יום א' ונמשח יום א' מניין מ"ל אשר ימשח  
איתו ואשר ימלא את ידו מ"מ אשכחן ריבוי ו'  
לכתחלה משיחה ו' לכתחלה מנא לן אצ"ל  
מדלאשכחן קרא למטויה ואצ"ל דלאמר קרא  
ונבגדי הקדש אשר לאהרן וגו' למשחה בהם  
ולמלא בהם את ידם איתמקש משיחה לריבוי מה ריבוי  
ו' אף משיחה שבעת וביספרי תניא לפי שנה' שבעת  
ימים יבשם הכהן תחתיו מבניו שיכול אין לי אלא  
שנמשח ו' ונתרבה יום אחד נמשח יום אחד ונתרבה  
ו' נתרבה יום א' נמשח יום א' (ונתרבה ו' נתרבה  
יום א' נמשח יום א') ואפילו שעה מניין מ"ל אשר  
יזקק על ראשו שמן המשחה אפילו שעה אחת  
ומיילא את ידו ללבוש את הבגדים אפילו שעה אחת.  
כמד הראב"ד ואם עבד קודם שיתרבה בנגדים כל  
ו' א"ל נראה מדבריו ימים שהיה בהם המשחה  
וכו'. ואין בנגדיו תכרה לדמות פירושו של רבינו,  
והר"י קורקוס ו"ל כמד שגם דעת רבינו כהראב"ד  
ויצאור מ"ש ואם עבד היינו עובדה שצריך לה כ"ג  
דהיינו עובדות ויה"כ וזהו סקיים וכמד נעשה כ"ג  
לכל דבר כלומר אפילו עובדות יה"כ:

**יד אין** משה פ"ק דמנינה (דף ט'): ופרק  
במקדש דהוריות (דף י"א):  
**מז אין מעמידין כ"ג אלא ב"ד של ע"א.**  
תוספתא בפרק ג' דסנהדרין:

**ואין** מושחין אותו אלא ביום וכו'. בתורה  
כהניס פרשת זו אין כהן גדול נמשח אלא  
ביום דכתיב ביום המשח ה'ו' ומ"ש וכן אם  
נתרבה בנגדים בלבד אין מרבין אותו אלא ביום.  
אפשר לדין לה מלאיתקוש משיחה וכו' נלדתי:  
ואין ממניין ב' בתנאים גדולים באחת. בת"כ

פרשת זו ומפיק לה מדכתיב אותו:  
**מז וממנין** כהן אחד יהיה לב' במו המשחה  
למלך וכו'. בסוף הוריות (דף י"ג):  
**יז ומ"ש** ועוד ממנין קתיקולין להיות  
לסגן כמו הסגן לב' ואין  
פוחתין משנים. צירושלמי דסקלים פרק אלו הם  
הממונים (פ"ה ה"ב) ומנכס לה מקרא: ומ"ש  
וממנין אמרכלין אין פוחת מו'. במשנה ב' הנוכר  
וצירושלמי ע"ס מוכס מקרא דהו' ז' ובסוף הוריות  
מלא אמרכל אמר רב חסדא אמר כלא ופירש"י  
אמר כלא שממונה על כולם ואין משיצין על  
דבריו. ומ"ש ומפתחות העורה צידם לכה הא'  
לפחות אינה יכול עד שיכנסו כל האמרכולין  
ויפתחו. בתוספתא פ"ב דסקלים:

**יח ומ"ש** וממנין נזבין מתחת ידי  
האמרכולין ואין פוחתין מג'  
נזבירים. משנה פ' אלו הם הממונים (משנה ב')  
ופירש"י בסוף הוריות גזבר ממונה על האולניות  
שנמקדש. ומ"ש והגזברים הם שגזבים כל  
ההקדשות ופודים וכו':

**יט כהן הגדול המשוח קודם למרובה**  
בבגדים וכו'. עד משאר הכהנים.  
בסוף הוריות (דף י"ג). מן מקתיקול שאינו מוכר

**יז כהן הגדול המשוח קודם למרובה**  
בבגדים וכו'. עד משאר הכהנים.  
בסוף הוריות (דף י"ג). מן מקתיקול שאינו מוכר

**יח כהן הגדול המשוח קודם למרובה**  
בבגדים וכו'. עד משאר הכהנים.  
בסוף הוריות (דף י"ג). מן מקתיקול שאינו מוכר

**יט כהן הגדול המשוח קודם למרובה**  
בבגדים וכו'. עד משאר הכהנים.  
בסוף הוריות (דף י"ג). מן מקתיקול שאינו מוכר

**כ כהן הגדול המשוח קודם למרובה**  
בבגדים וכו'. עד משאר הכהנים.  
בסוף הוריות (דף י"ג). מן מקתיקול שאינו מוכר

**כא כהן הגדול המשוח קודם למרובה**  
בבגדים וכו'. עד משאר הכהנים.  
בסוף הוריות (דף י"ג). מן מקתיקול שאינו מוכר

**כב כהן הגדול המשוח קודם למרובה**  
בבגדים וכו'. עד משאר הכהנים.  
בסוף הוריות (דף י"ג). מן מקתיקול שאינו מוכר

**כג כהן הגדול המשוח קודם למרובה**  
בבגדים וכו'. עד משאר הכהנים.  
בסוף הוריות (דף י"ג). מן מקתיקול שאינו מוכר

**כד כהן הגדול המשוח קודם למרובה**  
בבגדים וכו'. עד משאר הכהנים.  
בסוף הוריות (דף י"ג). מן מקתיקול שאינו מוכר

**כה כהן הגדול המשוח קודם למרובה**  
בבגדים וכו'. עד משאר הכהנים.  
בסוף הוריות (דף י"ג). מן מקתיקול שאינו מוכר

**כו כהן הגדול המשוח קודם למרובה**  
בבגדים וכו'. עד משאר הכהנים.  
בסוף הוריות (דף י"ג). מן מקתיקול שאינו מוכר

**כז כהן הגדול המשוח קודם למרובה**  
בבגדים וכו'. עד משאר הכהנים.  
בסוף הוריות (דף י"ג). מן מקתיקול שאינו מוכר

ד"ה שואל מעמך וראה תנחומא קרח יב מה ה"א שואל מעמך קרי ביה מאה כו', ובפיהמ"ש להרמב"ם שבת רפ"א כרמלית מלשון כארמלית שאינה לא בתולה ולא א"א, ובאבות אל תתודע לרשות מלשון ראש וע' הגהות הגריעב"ץ לשביעית פ"ח מ"ו.  
 ד"ה שמורתו של יהויריב היתה כו', ע' ערכין י"ב א בתוס' שבבית שני לא היה משמרת יהויריב, ויעוין בפסיקתא דר"כ פס' העומר (ליק ס"ט ע"ב) אימתי הן תמימות בזמן שאין ישוע ושכניו ביניהם ומש"כ בהגהותי שם.

**בעל החוטם מתבקש.** בס' יסוד המשנה ועריכתה הבאתי דנודע שחוטם (ברומית *nasus*) משתווה במבטא למלת "נשיא" שאותו חיפשו.

ע"כ. בריח השדה כו'. במהרש"א דאילן שאכל ממנו אדה"ר אתרוג היה כדאמרין בפרק בן סורר ומורה כו' — לא מצאתי זה שם אולם כן היא בבראשית רבה פט"ו ר' אבא דמן עכו אומר אתרוג היה. ל' ע"כ. תוד"ה יום שהותרו השבטים לבוא זה בזה, דהיינו יום טוב — ר"ל שזהו עיקר סיבת קביעת אותו יום ליום טוב, ואשר אמר רב מתנה יום שניתנו בו הרוגי ביתר לקבורה הרי זה מאוחר לחורבן ולא יתאים לכך אמרם בת מלך שואלת מבת כהן גדול, והיא רק כאמרם למעלה כ"ט א מגלגלין זכות ליום זכאי אבל לא סיבת החג אך לפי שהותרו השבטים לבוא זה בזה היינו יום טוב. תוד"ה יום שבו כלו מתו מדבר כו' כל הארבעים שנים לא היו מתים אלא כמ"י, וככל ט' אב היו מתים כ"א אלה ופרוטרוט כו', ע' מהרש"א ובמפרשים שהתחבטו לבאר ולהגיה בפנים שונים, ויעוין בס' ויקהל משה (קבלה) י"ג ע"ב שהובא בשם הג"ר דוד אופנהיים חשבון נפלא שלפיתו מכוון בכל שנה שבתוך הארבעים שמתו בו והוא מכוון ט"ו אלה ופרוטרוט עיין שם.

ל"א ע"א. תנא מי שאין לו אשה נפנה לשם. הרי כי גם בתקופה קדומה זו לא היה מצוי שישא אדם מישראל אשה שניה על אשתו הראשונה וראה במחברתי עוללות (ירושלם תש"ו) מחקר ו' דיבוי נשים ובמקור חסד לס' חסידים סי' שע"ו מש"כ בס"ד.

כאב כו', וע' בבראשית רבא פל"ה ז' ימים נתאבל הקב"ה על עולמו קודם המבול, א"כ מהדין להתחיל באבלות משנכנס אב, ומדה טובה מרובה משנכנס אדר מקדימין בשמחה י"ד ימים.  
 ארשב"ג לא היו ימים טובים לישראל כמ"ו באב וכיוה"כ כו', יעוין מש"כ בס' דרכי התלמוד וחדותיו מאמר מ"ב באריכות.  
 וכה"א אומרים צאניה וראינה כו'. במהרש"א כ' הרע"ב הוסיף וביים שמחת לבו זה בנין ביהמ"ק שנתחנך ביה"כ וכו' ולא ידענא חנוכה ביום הכפורים כו', ויעוין מועד קטן ט' ע"א.  
 כ"ז ע"א. שתים עשרה ביריחו. ע' מד"ר נשא פי"א ג ששים גבורים סיבב לה כ"ד משמרות כהונה וכ"ד משמרות לוי' וי"ב מחלוקת כו' ובהגהותי שם.

תוד"ה מר סבר עיקר שירה בפה ולכך הכל כשרים אפילו פסולים אפילו ממזרים לומר שירה דלא הוי אלא בפה, ולמ"ד עיקר שירה בכלי א"כ צריך שיהיו כהנים או לויים דהא הכלי זמר היה קדוש, ומהפלא שלא העירו מגמ' ערכין י"א א בהס"ד לימא בהא קא מיפלגי דמ"ד עבדים הוו קסבר עיקר שירה בפה כו'.  
 כ"ח ע"א. בני סלמאי הנתופתי. בס' לחקר שמות וכנויים בתלמוד מחקר א ערך סלמאי הכתופתי, שזהו כינוי על שעשו סולמות והניחו על כתפיהן, וראה ברע"ב למשנה הכא, אמנם בתוספתא ובמגילת תענית פ"ח "הנתופתי", וראה דה"י ב נ"ד בית שלמא בית לחם ונטופתי, ועיין בתרגום דה"י שם וברות פס' ובחשון הוליד את שלמא. ע"כ. רב איקלע לכבל חזינהו כו' אמר ש"מ מנהג אבותיכם ביריחם. ע' מנחות ל"ב א, דרב אית ליה מנהגא.

כ"ט ע"א. ויטעו מהר ה'. ברש"י מהר לשון מהר כו', — נראה דצ"ל לשון מאחר כו', ר"ל דלא מתמנעון רבנן למדרש ה' ח' ע' ירושלמי פ' כלל גדול ה"ב, וראה הגהות הגרש"ש שבת ג"ה ב, וע' סוטה י"ז א הנקי חנקי, מנחות ג"ג תהיה תחיה, ובתוס' קדושין כ"ב א ד"ה המנוגא חם—נוגא, וא' נופלת הרבה פעמים כמו פן תוקדש פן תוקדש אש קדושין ג"א. א"ת מה אלא מאה (ע' תוס' מנחות מ"ג סע"ב

## מועד קטן

שרצה הה"מ להכריע מדלא אמר תסתיים, אינו הכרע, דאיכא למימר משום דפשיטא היא כו' משו"ה לא אמר תסתיים, ועוד י"ל דלא הוי מצי למימר תסתיים דהא אפשר כו', והערת כי התירוף הראשון של התוס' והשני של הכסף משנה הנזכר המה סתירות גלויות לאשר חפצו לכלול כי בדבר פשוט לא אמרו תסתיים, אחרי שרואים אהנו כי ההכרעה אינה פשוטה כלל שהרי יכולים לדחות אותה ההוכחה, וראה סוכה מ"ד א, חולין ג"ו א, ותמורה ד' ע"א שאמרו "תסתיים" מהמפורש בהדיא, ועמש"כ שם בפרקי ו—ז בס"ד.

תוד"ה יכול ילקח על התוספות כו'. בהגהות הגרצ"ח כותב דמכות מדרות על מה שעבר הן ל"ט כמלקות של תורה עיין בו, וכעין הד לכך יכולים למצוא בפתגם שנקטו בסנהדרין כ"ו ב ארבעין בכתפיה וכשר גבי החשוד על העדות, ועמש"כ בס' נפש חיה סי' תצ"ו מדוכתי טובי דעל שעבר לוקין רק י"ג עיין שם.  
 רש"י ד"ה דאתיא מבחריש ובקציר כו' תנחו ענין ששית שנכנס לשביעית דבשביעית נמי אסור. צ"ל דבוי [= דבוח] נמי אסור.

תוד"ה כל הרוצה לבטל יבא ויבטל כו' שלא יגרמו רעה לעולם. ע' ס' חסידים סי' תכ"ד אל תתנו מכשול לפני דורות הבאים אחרינו, וראה מקור חסד שם.  
 ד' ע"ב. בשלמא מועד משום דקא טרח אלא שביעית מ"ט, פליגי בה ר' זירא ור' אבא בר ממל ה"א מפני שנראה כעודר, וה"א מפני שמכשיר אנפיה לזריעה כו'. יעוין בירושלמי שביעית

ב' ע"א. משקין בית השלחין כו'. בפיהמ"ש להרמב"ם: המשנה תקרא חולו של מועד — הימים שבין מועד למועד — מועד כו', כצ"ל, וזה מאמר מוסגר לבאר ענין אשר בלשון המשנה נקרא חוש"מ סתם "מועד", וע' תוס' חגיגה י"ח א סד"ה חוש"מ מה שהשיגו על רבינו שמואל שפירש כל המבזה את המועדות כגון עושה מלאכה בחוש"מ כו', וראה שבת פ"ב מ"ט ביר"ט בלגין ובמועד בחביות.

ע"ב. רש"י ד"ה משקה מים בזרעים, שזורק מים בעקרי העשבים, בכל הסוגיא דאיירי בטירחא במועד אין נפ"מ בריחוק או בקירוב מקום אבל כשבא לענין מלאכה בשבת דייק ותני רק בקירוב מקום חייב, והיינו כל זמן שבא מכחו לעקרי העשבים ע' חולין קכ"ז א.  
 ג' ע"א. איתמר החורש בשביעית ר' יוחנן ור' אלעזר ח"א לוקה וח"א אינו לוקה כו'. בס' שם עולם אות פב הבאתי מירושלמי כלאים פ"ח ה"א שמבואר דר' אלעזר אמר לוקין על החרישה בשביעית ור' יוחנן אמר אין לוקין כו' וע' בבלי מכות כ"ב ב.  
 תוד"ה אין לזין וכו'. במהרש"א מעתיק: והכי איכא הגירסא בירושלמי דכלאים בפ"ח ה"א לוקה סבר לה כר' אלעי כו', והנה יגעתו ולא מצאתי בירושלמי, ובר"ש פ"א דשביעית מביא מהכא פ"ק דמוע"ק הבבלי.

ע"ב. תוד"ה ר"א חרישה, מהא ליכא למימר תסתיים כו' דאיכא למימר כו', אי נמי דכיון דאיתא בהדיא כו' אינו צריך לומר תסתיים בדבר המפורש בהדיא כל כך — יעוין בפתיחתי לס' שם עולם פרק ה שהבאתי דברי הכסף משנה הל' מכירה פי"ד ה"ב שכ' ומה

א (א) איכה | יִשְׁבֶּה בְּדָד הָעִיר רַבְתִּי  
 עִם הֵיטָה כְּאַלְמָנָה רַבְתִּי בְּנָוִים  
 שָׂרְתִי בַמְדִינֹת הֵיטָה לָּמָס: (ב) כְּבוֹ  
 תִּבְכֶּה בַלַּיְלָה וְדַמְעָתָה עַל לַחֲיָה אֵין-  
 לָהּ מִנְחָם מִכָּל-אֹהֲבֵיהָ כָּל-רֵעֵיהָ  
 בְּגָדוֹ בָּהּ הָיוּ לָהּ לְאִיבִים: (ג) גָּלְתָה  
 יְהוּדָה מֵעֲנִי וּמֵרַב עֲבָדָה הִיא יֹשֶׁבֶה  
 בְּנָוִים לֹא מִצָּאָה מָנוּחַ כָּל-רַדְפֵיהָ  
 הַשִּׁיגוּתָה בֵּין הַמְצָרִים: (ד) דְּרָכֵי צִיּוֹן  
 אֲבֵלוֹת מִבְּלִי בָּאִי מוֹעֵד כָּל-שַׁעְרֵיהָ

[22/08/2018am]

אוצר החכמה

(א) אמר ירמיהו נביא וכנהא  
 רבא איכדין יתגור על ירושלם  
 ועל עמהא לאתדנא בתיווכין  
 ולמספד עלויהון איכה היכמא  
 דאתדנו אדם וחוה דאיתרכו  
 מגינתא דעין ואספיד מרי  
 עלמא עלויהון איכה ענת מדת  
 דינא וכן אמרת על סגיאות  
 חובאה אשתדור די בגוהא ובגין  
 כן תהי יתבה בלחודהא כגבר  
 דמכתש סגירו על בסריה די  
 בלחודיה יתיב וקרפא הות  
 מליא אוכלוסין ועממין סגיין  
 אתרוקינת מנהון והות דמיא  
 כארמלא ודי מתרברבא  
 בעממיא ושליטיא באפרכיא  
 והות מסקין לה מסין הדרת  
 למהוי מכיבא ולמתן פרנא להון  
 בתר דנא: (ב) כד שלח משה

נביא אזגדין לאללא ית ארעא ותבו אזגדיא ואפיקו שום ביש על ארעא דישראל ונהיא ליליא תשע יומין  
 באב הוה וכד שמעו עמא בית ישראל ית בשורתא בישא הדא דאתבשרו על ארעא דישראל נטלו עמא ית  
 קליהון ובכו בליליא ההוא מן יד תקיף רוגזא דיי בהון וגור למהוי בכן בליליא הדא לדריהון על חורבן  
 בית מוקדשא וכדו אתאמר בגוואה לירמיהו כהנא רבא למהוי חריבא ירושלם על ידוי דנבוכדנצר רשיעא  
 אין לא תיבין בתיובתא. מן יד עאל ואוכח ית עמא בית ישראל וסריבו לקבלא במימריה בכן עאל  
 נבוכדנצר רשיעא וצרא ית ירושלם ובית מוקדשא אוקיד בנורא בתשע יומין בירחא דאב וביה בכיהא  
 כנשתא דישראל בכותא ודמעא זליג על ליסתהא ולית די ימליל תנחומין על לבהא מן כל טעותא די  
 רחמתא למיזל בתריהון ובגין כן כל חברהא ארשיעו בה אתהפיכו למהוי לה לבעלי דבבין: (ג) איזילו בית  
 יהודה בגלותא על דהו מענין יתמין וארמלן ועל סגיאות פולחנא דהו מפלחין באחוהון בני ישראל  
 דאזדבנו להון ולא קרו חירותה לעבדיהון ואמהתהון דהו מזרעית ישראל ובגין כן אף אנון אתמסרו ביד  
 עממיא וכנשתא דבית יהודה יתבא בגו עממיא ולא אשכחו גיחא מפולחנא קשיא דשעבידו יתה וכל דהוה  
 רדיף יתה אדביקו יתה כד היא מתתבאה בין תחומיא ואעיקו לה: (ד) כל זמן דהוה ירושלם מתבניא סריבו

תו"א א (א) איכה ישבה בדר. מועד קסן כו סנהדרין קד וזחר פ' תרומה. היתה כאלמנה. תענית ה. (ב) ככה תבכה בלילה. מועד קסן כו סנהדרין קד.  
 (ג) גלתה יהודה מעני. מועד קן שם עקידה שער עא. (ד) דרכי ציון אבלות. עקידה שער עא.

שפתי חכמים

(א) כוונתו בזה מדאמר ירמיה אני הגבר ראה עני בשבט עברתו,  
 פירוש היה מתאונן ירמיה לומר אני הגבר ראה עני כפרש"י לקמן,  
 ואם כן מאחר ששם אמר אני הגבר ראה שהוא התחלת הענין, תחשוב  
 שזו המגלה נביא אחר כתב, שהרי כמה נביאים נתנבאו על חורבן  
 הבית. לכן פירש ירמיה כתב ספר קינות והיא המגילה אשר שרף

רש"י

א (א) איכה ישבה בדר. ירמיה כתב ספר קינות  
 (א) היא המגלה אשר שרף יהויקים על האש  
 אשר על האש והיו זה שלש אל"ף ביתו"ת איכה  
 יסזה איכה יעיז איכה יועם שוז הוסיף עליו אני

שׁוֹמְמִין כִּהְיִיה נֹאנְחִים בְּתוֹלְתֶיהָ

נוֹגֹת וְהִיא מֵרָלָה: (ה) הִיוּ צָרִיהָ

לְרֹאשׁ אִיבִיהָ שָׁלוֹ כִּי־יִהְיֶה הוֹגָה עַל־

רַב־פְּשָׁעֶיהָ עוֹלָלֶיהָ הִלְכוּ שְׁבִי לְפָנֶי־

צָר: (ו) וַיֵּצֵא מִן בַּת־מִבְּת־קִדִּי צִיּוֹן כָּל־

הַדָּרָה הָיוּ שָׂרִיהָ כְּאֵילִים לֹא־מֵצְאוּ

מִרְעָה וַיִּלְכוּ בְּלֹא־כֶחַ לְפָנֶי רוֹדְף:

(ז) זָכְרָה יְרוּשָׁלַם יָמֵי עֲנִיָּה וּמְרוֹדֶיהָ

כָּל מַחְמָדֶיהָ אֲשֶׁר הָיוּ מִיָּמֵי קָדְם

בְּנֶפֶל עַמָּה בְּיַד־צָר וַאֲיִן עוֹזֵר לָהּ

רְאוּהָ צָרִים שָׁחֲקוּ עַל־מִשְׁבֶּתֶהָ:

(ח) חֲטָא חֲטָא יְרוּשָׁלַם עַל־כֵּן

לְנִידָה הֵיטָה כָּל־מְכַבְּדֶיהָ הוֹיְלוּהָ כִּי־

רָאוּ עֲרוֹתָהּ גַם־הִיא נֹאנְחָה וַתִּשָּׁב

אָחֹזֶר: (ט) טְמֵאתָה בְּשׁוֹלֶיהָ לֹא זָכְרָה

אֲחֵרִיתָהּ וַתִּרְדּ פְּלָאִים אֵינן מִנְחָם לָהּ

רְאֵה יְהוָה אֶת־עֲנִיָּי כִּי תִגְדִּיל אוֹיֵב:

ישראל למיסק לירושלם

לאתחזאה קדם יי תלת זמנין

בשטא ועל חוביהון דישראל

איצטדיאת ירושלם ואתעבידו

שבילי ציון אבילן מדלית צאל

בה בזמן מועדיא כל תרעהא

צדיין וכהנהא אנחין על די

בטילו קורבניא בתולתהא ספדן

על די פסקו למיפק בחמשא

עשר יומין באב וביומא

דכפוריא די הוא בעסרא יומין

בתשרי לחינגא בחינוגין אף

איהי מריר לבא לחדא: (ה) הוו

מעיקהא מתמנן עלהא לרישין

ובעלי דבבהא הוו יתבין בשלוח

ארום יי תבר יתה על סגיאת

מרודהא רביהא אזלו בשביתא

קדם מעיקהא: (ו) ונפק מן

כנשטא דציון כל זיוהא הוו

רברבנהא מסתחרן על מיכלא

היכמא דמסחרן איליא במדברא

ולא אשכחו אתר פשר למרעהון

ואזלו בתשות כחא ולא הוה

להון חילא למערוק לאשתזבא

קדם רדה: (ז) הוות דכירא

ירושלם יומין קדמאין די הוות

מדורא בכרכיא ובפציחין

תקיפין ומרדא ושלטה בכל

עלמא וכל ריגוגהא דהוו לה מן

יומין קדמאין ועל חובא גפל

עמא בידי די נבוכדנצר רשיעא

ואעיק להון ולית דסיע לה חזוהא מעיקיא דאזלא בשביתא חוכו על טובהא די פסק מבינהא: (ח) חובא רבא

חבת ירושלם בגין כן בטלטול הוות כל עממיא דהוו מיקרין לה מלקדמין נהגו בה זילותא ארום חוו בדקהא

ברם היא מתאנמא ורתיעת לאחורא: (ט) סואבות דם ריחוקהא בשיפולהא לא אידכיא את מנה ולא תהת על

תרא בתולתיה נוגות. ברכות בת. (ה) היו צריה לראש אויביה. מועד קטן כו גיטין נו סנהדרין קד. (ו) ויצא מן בת ציון כל חדרה. יומא נג. היו

שריה כאילים. שבת קיט. (ח) כל מכבדיה חזילה כי ראו ערותה. יומא נה וזהו פ' מקץ. (ט) טומאתה בשוליה. יומא נו קמא נה.

ודאמרינן שליחות מהני במעילה ביניהם, ואי דליכא עבירה מיותר הגז"ש לענין שליחות, אלא ודאי דאיכא עבירה, להכי משם אין קושיא כיון דמיותר, אך במכירה כתבו התוס' קשי' קצת כיון דליכא יתור. וגם המהרש"א בקידושין (מ"ב ע"ב) בתוס' זה הקשה, והביא התוס' הנ"ל להורות שהתוס' עצמן היו יודעין קושיא על דבריהם ואפ"ה לא נדו מדבריהם, וכמו שכתבו יותר בהדיא הסברא ע"ז בב"מ (י"ד ע"ב בד"ה אי), כיון שאין השומר יודע שהוא גנוב הוי ל"י כחצר דבעל כרחו מותיב ב"י.

שעוסקים בו. וכן על קושיתו הראשונה חוץ ממה שתירצתי לפני זה, הלא איתא בתוס' עצמו שם היכי יליף מה מכירה ע"י אחר אף טביחה, דלמא דוקא כשסבור שהוא שלו, זה הוי קושיא יותר מקושית הטורי אבן דלעיל, ואפ"ה לא כתבו רק לקצת קשה, ולא נדו בשביל קושיא זו מדבריהם. וגם דייקו התוס' שם וכתבו דלמא מיירי בלא ידע כיון דליכא יתור, וזה עולה כדברי הנ"ל שכונתם בשלמא גז"ש דחטא חטא מתרומה, י"ל שהי' קבלה בידם שהגז"ש דחטא חטא עולה על כל הני שחשבינן במעילה (י"ח ע"ב),

## חידושי מסכת תענית

יום ויום מרובה קללתו משל חבירו שנאמר בבקר תאמר וגו', ואלא עלמא אמאי קא מקיים אקדושא דסדרא, דגם שם איכא תרגום של הקדושה, ואיהי שמי' רבא דאגדתא, ופירש"י לפי שיש כאן תורה וקידוש השם שרבים מתכנסים שם בשבתות. ואמנם לפי הנ"ל בפשיטות ניתא ולכן דעת הב"ש הובא במגן אברהם (נ"ד סק"ג) בשם הרמב"ם שאין לומר קדיש דרבנן אלא בתר אגדה, וכן נשאר המנהג כמ"ש המ"א שם שאף אחר לימוד הלכה יאמר דברי אגדה קודם קדיש דרבנן, ע"כ דגדולת ונפלאות התורה הועמד בשרשו מדברי אגדה, שלהלכה יש גבול ולאגדה אין גבול, ולכן נקבע לומר יהי שמו הגדול, או שמי' רבה בתר התגלות תורה הזאת בהאגדה, יען שאף במעט אגדה אפשר כ"כ להרחיב ולחקור עד אין סוף, והוי דוגמא דבריאות עולם שהי' כשתי פקעיות של שתי ונתרחבו עד שגער בהם הקב"ה ואמר די כדאיתא בתגיגה (י"ב ע"א).

ולענ"ד יותר יש לפרש מה דאיתא בב"ב (קמ"ה ע"ב) עתיר נכסין עתיר פומבי זה הוא בעל אגדות, הכונה נכסין המה דברים הנצרכים אשר לא סגי בלעדם, שכולם שדות ובתים ופומבי היינו בפרסום שנראה לכל כמו הבתים הבנוים שרואה כל העובר תכלית הנצרך, אשר הפנימות הוא מקום להגין מן המטר ומן הצינה כן הוא האגדה, וכיון שבמס' הזאת נמצא הרוב דברי אגדה אשר לא נמצא כ"כ בשום מסכת', לכן העמיד רבינו זכותו יעמוד לנו ויאיר לנו נרו, דברים אלו להתפלל בזה לה' ב"ה רק להוציא מכה אל הפועל מחשבתו הזכה והי' לו אז תפילה בלבו ובא לידו להעמיס תפילה בלשון קרא עושה גדולות, ואף שאינו רק איזה תיבות ידענו דלא צריך יותר, כי אפשר להכניס בתיבות מעטים תפילה גדולה וכמו דאיתא בברכות (ה' ע"א) אמר אביי אף ת"ת מיבעי ל"י למימר

דף ב' ע"א מתני' באימת. פירש"י ובגמ' מפרש טעמא וכו' שנאמר עושה גדולות וגו'. יש לתמוה מה שמביא קרא דלא מוכח ממנו כלום, רק מתיבת הקר דסיפא דקרא הזה למדנו לחקר דבריאת עולם, ויותר הי' שלא להביא כלל רק לומר ובגמ' מפרש טעמא, אמאי קרי ל"י גבורות גשמים, והגמ' לפנינו לראות דרשתם באורך כדרך רש"י במשנה שכתב ובגמ' מפרש ולא הביא מה מפרש.

ואמנם לענ"ד גראה ללמוד מזה, שבכל התחלת מעשה יתפלל לה' ב"ה שיהי' בעזרה, ומכ"ש בלימוד תורה הקדושה, כאשר ביקש דוד מלך ישראל גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך, דאף דאמרינן במגילה (וי"ו ע"ב) לחדודי תולה ביגיעה, בכל זאת אף להיגיעה צריך עוד מן השמים שלא יבאו מונעים ביגיעתו במלאכת הקדש, וגם אמרינן התם לאוקמא גירסא סייעתא דשמיא, וצריך לבקש רחמים לאוקמי גירסא, ולכן הנכון קודם התחלת איזה מסכת הבא ללמוד ומכ"ש מי שבא לחבר איזה חיבור לבקש רחמים לפני החונן דעת שיפתח לבו ויראנו הגדולות והנפלאות שבתורתו הקדושה.

ואמנם בלימוד הלכה אין כ"כ הכרח, כמו בלימוד הגדה שגנוזות בה אוצרות פלאי פלאים, ולכן איתא במדרש שוחר טוב (תהלים כ"ח) על הקרא כי לא יבינו אל פעולות ה' בשם ר' יהושע אלו האגדות, והאריך הספר אפיקי יהודה בדרוש הראשון מספרו לברר שכן הוא שהפנימית מן האגדות מעוטף בעשרה לבושים ומעוטים המה היודעים מה באגדה, והוא המאמר לא יבינו אל פעולות ה' דייק לא יבינו, ולכן איתא במדרש משלי (תחקנ"א) בילקוט ואמר ר' ישמעאל בשעה ששומעים הגדה מפי חכם ואח"כ עונין אמן יהא שמי' רבא מברך, באותה שעה הקב"ה שמח וכו'. ואיתא בסוטה (מ"ט ע"א) אמר רבא בכל

תהלים לידע מה שאומר, ויהי לו ללימוד תורה בשעת אמירה ויעמיס גם תפילתו בהלימוד ההוא, ולכן הביא רש"י הקרא הזה בדרך לימוד, והתכוון להתפלל אל ה' ב"ה שיהי לו לעזר לגמור.

אציג לכאן עוד ידיעה אשר שייך למה שכתבתי לפני זה, מה שנוהגין העולם בלמדם בגמ' לשון הקרא שאין מזכירין את השמות שבקראי וכן בדרשות הוא טעות, וכמדומה איסור נמי איכא בזה, הט"ז כתב בא"ח (סי' תרכ"א ס"ק ב') שלא יאמרו אדושם, אלא אם אינו רוצה להזכיר השם בפירוש יאמר השם, אבל בלימוד בפסוקים יוכל לומר השם באדנות כמו שאומר בתפילה, והמ"א כתב (בסי' רט"ו ס"ק ה') שאין לגדול להזכיר השם כשלומד הברכות בגמ' רק לקטן מותר כמ"ש שם בש"ע, וכתב הפמ"ג ע"ז אבל כשלומד פסוקים בתלמוד ודורשן רשאי לאומרו. ולענ"ד יש להוכיח זה מברכות (כ"ב ע"א) בבעלי קריין ר' נתן בן אבשלום אומר אף מציע את הגמ' ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו, פי' רש"י אזכרות שבמקראות הנדרשים, מבואר דמי שאינו מהן אומר האזכרות בלימוד הגמרא, ואיתא שם מעשה בתלמיד אחד שהי' מגמגם וכו', וכתבהמהרש"א בח"א שלא אמר ההזכרות, וע"ז אמר לו שאין דברי תורה מקבל טומאה, ולענ"ד איכא מצוה להזכיר את השם וממילא איכא איסור אם אינו מזכיר דאיתא בברכות ע"ש (וי"ו ע"א) ומנין שאפי' אחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר (שמות כ כא) בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך, פירש"י אשר יזכר שמי על מצותי ודברי, מזה משמע דניח להקב"ה אם מזכירין השם במצותיו ובלמוד תורה, והקב"ה ברכו בשכר זה, ושמשום הזכרת שמו של הקב"ה בלימודו השכינה עמו אע"פ שהוא רק יחיד, ע"כ לדעתי אם לומד גמרא ונדרש קרא והוא מזכיר את השם באדנות אם נמצא בקרא שדרשו תו"ל, ואם מכון עצמו בלשון הקרא לתפילה, או יצא פעולה קרובה להתקבל יותר.

ולכן אינו נכון מה שיש מדרשנים אומרים פסוקים בהדרשה בעל פה והשם אינו מזכירין רק אומרים אדושם, והוא מהיפך להיפך, אדושם הוא דרך בזיון כמ"ש לעיל שהט"ז כתב שלא יאמר רק השם. ואמנם כאן דברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה כדסברי רוב הפוסקים בא"ח (מ"ט), ומקילין בזה ואומרים בעל פה שיש קצת שלא כדין, ומחמירין על עצמן שאין מזכירין השם באדנות, ונהפוך הוא יחמירו לאמור מתוך תנ"ך ויאמרו השם באד', ואשר לדעתי יש לנו לשמוח אם מותר לנו להזכיר את השם בלימודו, ובפרט שנראה כפי שכתבתי לעיל שיש גם מצוה להזכיר את השם בלימוד וברשה. וכן מבואר נמי שתקנו

חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי פדית אותי ה' אל אמת, וכן כתב רש"י כאן עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר, והכונה בזה שיגלה ה' ב"ה לו ג"כ גדולות ונפלאות בהתורה הקדושה. ולולא דמסתפינא ממלעיגים אשר אין להם הרגל מדרכי התמימים והצדיקים אשר כל דיבור שקול אצלם, הייתי אומר שעיקר תפילת רש"י הי' בתיבת וגומר, כלומר אתה האל העושה גדולות תהי' גומר עלי, כדכתיב תהלים (ב"ו ג') אקרא לאלקי עליון לאל גומר עלי. ותהלים (קל"ח ח') ה' יגמור בעדי ה' חסדך לעולם מעשה ידיך אל תרף, שכן הוא הצדיק מדבר עם חבריו ובלבו מעמיס תפילה בדבריו, וכמו שמבואר אצלי בעזת"י באורך בדרוש שבת הגדול תרי"ב בתכלית אמירת שיר השירים בליל פסח.

ויש לנו מזה עוד לימוד ואשר ברור אצלי אף בלי שום רא"י רק מצד הסברא, אמנם יש גם מכאן רא"י לזה, שיש להתחכם שתתקבל התפילה, ולהעמיס בשעת הלימוד מבוקשו בתוך תיבת הלימוד אשר מוציא מפיו, ויותר אם העמיס בלשון הקרא אשר הועמד הדרש עליו, כמ"ש המ"א (בסי' קי"ט) שתפילה בלשון קרא נכון יותר. ולמען יובן לכל, אעתיק מעט ממה שהאריך השל"ה בהג"ה במס' שבועות (דף קפ"א ע"ב) שכתב לחבר יום ולילה בתורה ותפילה.

ומ"ש במ"א ריש אורח חיים בתורה או תפילה הוא ט"ס, וצ"ל תורה ותפילה, וכתבתי בזה בקונטרס מיוחד אשר כתבתי להחברה סוכת שלום יצ"ו דפה ק' גרעדיץ יע"א שגם הכונה בחיבור יום ולילה אינו כטעות עולם דבעי דוקא קודם אור היום עד גכון היום, אלא שיש לו ללמוד מיד אחר תפילת השחר וכמו שאנו נוהגין, וזה נקרא מחבר יום ולילה בטעם הסוד שכתב והמעיי' בשל"ה ימצא שכן הוא, וסיים לענין הנצרך לי עתה, וז"ל ובוה משובח תיקון התורה יותר מהתפילה, שהרי עבירה שהיא החיצונית מכבה מצוה שהיא תפילה ונוצח אותה ומעכבה לעלות דרך היכל לבנת הספיר כדפי', ואין עבירה מכבה תורה אלא סוד תיקון זה עולה וגובר ואין החיצוני יכול לעכב בידה ולחזור, אלא אדרבה התורה היא פותחת פתח לתפילה ליכנס עמה מפני שהתורה מעלמא דדכורא שאין החיצונים נאחזים בה כלל עכ"ל.

וא"כ כמ"ש אם כולל תפילה בלשון עסק תורה, וזה הוא כח הספר תהלים באשר מיוסד בשביל לימוד תורה ושבת, כמו דאיתא (בקפיטל א'), וסידר ה' ספרים נגד הומשי תורה, והתחיל באשרי נגד אשריך ישראל שטרם סיום התורה כן ראיתי במדרש שוחר טוב (תהלים קפ"א א'), ואמנם העמיד בתוך דרכי התורה שכתב תפילות ותחנונים, ואשרי מי שזוכה באמירת